

Ronald van Raak, *In naam van het volmaakte. Conservatisme in Nederland in de negentiende eeuw van Gerrit Jan Mulder tot Jan Heemskerk Azn.*

(Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2001)
269 blz., € 22,64

Belangrijke bijdrage aan de Nederlandse politieke geschiedenis

Conservatisme en conservatisme is twee, zo blijkt wel uit deze dissertatie van Van Raak. Associeerde Huizinga in zijn *Nederland's geestesmerk* het conservatisme met een 'berusting in het onvolmaakte', Van Raak heeft zijn negentiende-eeuwse conservatieven verzameld onder de banier *In naam van het volmaakte*. De conservatieven die in dit boek centraal staan, onderscheiden zich dan ook van heel wat andere conservatieven door een optimistische en humanistische visie.

In de historiografie van de negentiende-eeuwse politiek gaat de belangstelling vooral uit naar de liberalen, antirevolutionairen en de aan het einde van de eeuw opkomende socialisten. Van Raak vestigt de aandacht op een relatief onbekende groep: de niet-religieuze conservatieven rond de Utrechtse hoogleraar Gerrit Jan Mulder. Deze natuurwetenschapper had een levendige belangstelling voor politiek en wist een netwerk van conservatieve kiesverenigingen door het hele land te vestigen. De ideologie die hen samenbond was het eclecticische humanisme van de filosoof Van Heusde, waarin sterk de nadruk werd gelegd op harmonie en moraliteit. Maar meer nog deelden zij een manier van politiek bedrijven: zij hadden een afkeer van het parlement en wilden de macht concentreren rond de koning. Daarom probeerden ze zoveel mogelijk buiten het parlement om politiek te bedrijven. Het meest effectieve conservatieve politieke middel vormde de hofcoterie, de kring rond de koning waarin allerlei politieke beslissingen genomen konden worden, zonder het parlement erin te kennen. De koning deelde met hen een afkeer van het parlementaire stelsel en stelde daarom tweemaal een conservatieve regering aan (Van der Bruggen en Van Zuylen-Heemskerk). Beide keren leidde het echter tot felle botsingen met het parlement en wist de regering niet veel te bereiken. Op het moment dat de conservatieven, in de tweede helft van de negentiende eeuw, zich echter neerleggen bij het parlementaire stelsel, verliezen ze hun eigen profiel en verdwijnen in het liberalisme of de christelijk-historische stroming.

Daarmee verdween ook de term 'conserva-

tief' uit de Nederlandse politiek en verkreeg vervolgens zijn pejoratieve connotatie.

De sterke kant van dit boek is de beschrijving van de politieke cultuur van de conservatieven. Hoe het netwerk van kiesverenigingen functioneerde en welke wegen men wist te bewandelen om te werken aan de verwezenlijking van hun idealen. Daarbij wordt duidelijk dat de figuur Mulder een belangrijke rol speelde. Dat blijkt helemaal als hij zich terugtrekt uit de politiek en terugkeert tot zijn oude *métier*. De conservatieve klik krijgt het moeilijk en moet naar nieuwe wegen zoeken. Jammer is dat de figuren Izaak Jacob Lion en Jan Heemskerk Azn, die het dan van Mulder overnemen, niet zoveel aandacht krijgen. Daardoor blijven een aantal interessante vragen liggen. Zo wordt niet vermeld dat Lion joods is. Nu is er in Nederland nog maar weinig onderzoek gedaan naar de participatie van joden in de negentiende-eeuwse politiek, maar toch wel voldoende om te stellen dat praktisch de gehele joodse elite liberaal was. Dat spoort ook met de gegevens die we van andere Europese landen hebben. Deelname aan een conservatieve partij is iets wat pas in de tweede helft van de negentiende eeuw sporadisch voor gaat komen, met name in Groot-Brittannië. Het wordt dan gezien als het ultieme succes van de emancipatie dat er zelfs joden in de conservatieve partij zitten. De vroege keuze van Lion voor het conservatisme is dus opvallend. Wat is hiervan de achtergrond en werd hij eigenlijk wel binnen de conservatieve klik geaccepteerd?

Van Raak heeft met dit boek aandacht gevraagd voor een groep politici, die hun best deden niet op te vallen. Dat de auteur toch zoveel over dit informele netwerk boven tafel heeft weten te krijgen, maakt dit boek tot een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse politieke geschiedenis. Naast antirevolutionairen, liberalen en socialisten mogen voortaan ook de conservatieven meedoen in het historisch theater van de negentiende-eeuwse politiek.

Bart Wallet